

ПРОФ. Д.Ф.Н. ПЕНКА ПЕХЛИВАНОВА – НОСИТЕЛ НА ПРЕСТИЖНАТА ЕЗИКОВЕДСКА НАГРАДА „АКАД. ВЛАДИМИР ГЕОРГИЕВ“

На 16 февруари 2017 г. председателят на БАН акад. Ю. Ревалски пред голямо множество оповести решението на избраното авторитетно специализирано жури и връчи наградата на Фонда „Акад. Владимир Георгиев“ към Фондация „13 века България“ на проф. д.ф.н. Пенка Пехливанова (Бурова), преподавателка във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, за книгата ѝ „От мотивираност към произволност и обратно (мотивираност на езиковия знак или как думите говорят за нещата)“, В. Търново, 2014, 335 с. Събитието беше почетено от колеги на авторката, студенти филолози и учени от БАН.

За читателите на нашето списание ще дадем някои допълнителни сведения за същността на тази награда. Най-напред ще кажем няколко думи за видния наш езиковед от близкото минало акад. Владимир Георгиев (1908–1986), на чието име е наградата. Без каквото и да било преувеличение можем да кажем, че това беше учен от европейски формат, представително име на нашата филологическа наука. Той остави трудове с непреходна научна стойност по проблеми на индоевропейското езиковедство (за родствениите отношения между индоевропейските езици, за древните езици в Мала Азия, за езика и произхода на етруските, за балто-славянското езиково родство и др.). Той беше отлично подготвен да се занимава с въпроси от древността, трудни и заплетени за разгадаване. И до днес той е недостижим в това отношение. В своите трудове по балканистика той разграничи тракийския от фригийския и дакийския език, определи мястото на тракийския и илирийския език в системата на индоевропейските езици. Акад. Вл. Георгиев беше всепризнат в света специалист в областта на класическата филология. Още на младини бе имал възможност да работи и да специализира във водещите научни центрове на Виена (доктор е на Виенския университет), Берлин, Флоренция, Париж, като едновременно с това бе усвоил няколко европейски езика. Той е автор на уникални изследвания като *Предгръцко езиковедство* (в два тома), *Тракийският език* (1957), *Езиковедство* (1958 и 1959 в съавторство с акад. Ив. Дуриданов), *Българска етимология и ономастика* (1960), *Увод в историята на индоевропейските езици* (на италиански език) и др. Автор е и на стотици статии и студии, една значителна част посветена на развоя на българския език. Той е един от основните радетели за демократизирането на правописа ни през 1945 г.

В завещанието си големият учен изрично посочва, че предоставя 40 000 лв. (значителна сума за онова време!) на Фондация „13 века България“ с указание специализирана комисия ежегодно да награждава значими приноси езиковедски трудове на български и чуждестранни учени. Наградите се присъждат както за публикувани през последните три години индивидуални постижения, така и за колективни приноси. Отличието е парично и е придружено с плакет и грамота.

Ще кажем няколко думи и за историята на награждаванията през последните десетилетия. Те са ежегодни през 80-те и началото на 90-те години на ХХ в., но през годините на прехода настъпва прекъсване за около 20 години. Едва през 2013 г. по инициатива на Института за български език на БАН те се възобновяват. Назначено е авторитетно научно жури, което разглежда постъпилите трудове и излъчва съответните победители. Досега лауреати на наградата са били акад. М. Виденов и проф. Б. Байчев, чл.-кор. Д. Мирчева, чл.-кор. Ем. Пернишка, проф. Вл. Мурдаров и др. изтъкнати езиковеди, автори на трудове, придвижили науката за езика напред.

Както вече казахме, тази година наградата бе връчена на проф. д.ф.н. Пенка Пехливанова (Бурова) и ние тук ще запознаем читателите накратко с основните приноси на научния ѝ труд. Издаден е от Университетското издателство на Великотърновския университет през 2014 г. Посветен е на един много труден за анализ научен проблем на общата лингвистика – мотивираността, т.е. търсенето на връзката между звученето на думата и нейното значение. Търси се причината един обект да се назове точно с дадената дума.

Авторката отхвърля схващането, че вътрешният мотив за назоваването има временна и нетрайна същност. Един от основните приноси е доказателството, че този мотив съществува постоянно в съзнанието на носителя на съответния език: дава яснота за именуваните обекти и играе важна роля

в развитието на значението. По един нестандартен начин се разглежда проблемът за назоваването чрез групи от лексикални единици, като се дават множество примери от детските думи, звукоподражателните думи и собствените имена, които се анализират по признака *мотивираност~немотивираност*. Авторката с основание акцентува върху детската реч, защото децата задават интересни въпроси, тръгвайки по пътя на вътрешната мотивираност: дали *чайките пият чай*, та така са наречени, дали *татковина* означава *вино на татко*. Привеждат се множество такива примери и са направени убедителни изводи за развитието на детската реч, като са дадени препоръки за обучението на подрастващите, т.е. как да улесним овладяването на родния език и по какъв начин да подхождаме при обучението по чужд език.

Проф. Пехливанова стига до обобщението, че звукоподражателните глаголи обикновено имат малко на брой значения, но това се компенсира с големия брой глаголи от този тип, които имат множество варианти. Освен това те имат множество преносни значения. Направено е обобщение, че при тези глаголи съществува обратна пропорционалност между признаците мотивираност и полисемантичност.

Сериозно внимание е обърнато на собствените имена, които са пожелателни и не са пряко свързани с характеристиките на именуванния обект. Търсена е връзка с представи и познания, идващи от самото име или от характеристики на именуваната личност. Проведен е свободен асоциативен експеримент и се достига до когнитивните структури, които стоят зад собствените имена.

За авторката изходно начало е убеждението, че езиковото съзнание не търпи разминаване между значението на вътрешния мотив и наличието на мотивиращия признак у назования обект. Появи ли се такова разминаване, за мотивираната дума има два пътя – или да отпадне от системата, или да продължи да съществува като немотивирана. За първосъздателите на един език всички думи са били мотивирани, но за съвременните носители голяма част от лексиката е немотивирана: приемаме, че на горния крайник се казва *ръка* и не се замисляме какво е мотивирало названието.

Читателят ще се убеди от направения анализ, че всеки народ определя като мотивиращ различен признак на един и същ предмет (българинът вижда в думата *прозорец* отвор в стената, през който минава зорът, т.е. през който се гледа; руснакът го свързва с признака *око* и става *окно*, а англичанинът – с отвор за вятъра и става *window*).

Отделено е заслужено внимание на немотивираните думи, които се характеризират с относително ново начало, когато техните корени станат мотивация за получаване на други думи. Така се стига до идеята за етимология.

Авторката ни внушава, че в езика няма нищо случайно, че механизмите на мотивацията създават системи от думи, свързани чрез фонетични, словообразователни или семантични мотивационни отношения. Всеобщата връзка между предметите и явленията в природата е овеществена и в езика.

Книгата на проф. д.ф.н. Пенка Пехливанова (Бурова) е изключителен принос в теоретичната лингвистика. Към качествата ѝ трябва да добавим и това, че е написана четивно и увлекателно.

Ще добавим, че проф. Пехливанова е утвърдена авторка и за това говорят монографиите ѝ: *Глаголната метонимия. Семантика и прагматика* (В. Търново, 2001); *Когнитивно развитие в чуждия език. Психолингвистични и методически аспекти на обучението по чужд език на деца* (В. Търново, 2003); *Чуждите думи – никога свои. Психолингвистичен механизъм на употребата* (В. Търново, 2014). Съавторка е на речници и в научната периодика е публикувала десетки приносни статии.

Редакцията на сп. *Наука* честити на проф. Пехливанова заслуженото високо отличие!

„Н.“